

Prilog 2.6: Ružmarinska zadruga 1892., Pjover – udruga za zaštitu i revitalizaciju
Velog Grablja, Hvar, 2007, str. 8., 11., 15., 22.

VELO GRABLJE

Ruzmarinska zadruga

1892

Obilježnica

*Povodom 115. obljetnice osnivanja prve Ruzmarinske zadruge 1892.
i 105. obljetnice početka moderne proizvodnje eteričnih ulja u Hrvatskoj.*

PJOVER

"PJOVER"

Udruga za zaštitu i revitalizaciju

Velog Grablja, Hvar

2007

VELO GRABLJE
2007

U POVODU 115. OBLJETNICE OSNUTKA
PRVE **RUZMARINSKE ZADRUGE 1892.**
I 105. OBLJETNICE POČETKA MODERNE PROIZVODNJE
ETERIČNIH ULJA U HRVATSKOJ OVU SPOMEN-PLOČU
POSTAVLJA

MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODNOGA
GOSPODARSTVA REPUBLIKE HRVATSKE

VELO GRABLJE, 10.6.2007.

ORGANIZACIJSKI ODBOR

PJERINO BEBIĆ

Gradonačelnik grada Hvara

IVAN ZANINOVIĆ

Predsjednik udruge „Pjover“

KATARINA TUDOR

Dopredsjednica udruge „Pjover“

PETAR ČOBANKOVIĆ

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva

IVAN HODALIĆ

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva

VINKO MILAT

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva

JOSIP JURIĆ

Upravitelj Poljoprivredne zadruge V.Grablje

ANTE PETRIĆ

Predsjednik Mjesnog odbora V.Grablje

STANISLAV ŠTAMBUK

Hrvatski zavod za poljoprivrednu savjetodavnu službu

MARKO VUČETIĆ

Državni hidrometeorološki zavod

MARGITA PETRIĆ HRASTE

NIKŠA PETRIĆ

BERTI TOMIČIĆ

JURE PETRIĆ

VICE ZANINOVIĆ

IVICA NOVAK

Komunalno poduzeće Hvar

DOMAGOJ BEBIĆ

Fakultet političkih znanosti

DINKO JURIĆ

sumještane i Brušane na sustavan uzgoj lavande. On je zasadio «domaću» lavandu koja je ustvari hibrid, *Lavandula hybrida* Rev., tj. lavandin.

Od 1947.g. započeo je svoj rad na širenju kulture i selekciji lavandina na Hvaru agronom dr. Zdravko Devetak, pa je ovo prigoda da izrazimo zahvalnost i poštovanje tom veoma zaslužnom čovjeku za sve dobro što je napravio za Velo Grablje sa svojim znanstvenim i ostalim radom za dobrobit našeg mjesta. I njegova doktorska disertacija «Agrobiološka istraživanja o lavandi i lavandinima i biokemijska o njihovim eteričnim uljima» 1965. temelji se na njegovu proučavanju lavandina u Velom Grablju. On je izvršio prve analize eteričnog ulja od lavandina i izdvojio više sorti lavandina na Hvaru. Posebno je značajno što je 1948.g. izdvojio lavandin *Lavandula hybrida* Rev. II., tkz. Budrovka, «plava lavanda», «modruja», «čorno», danas na tržištu poznata kao Lavanda Budrovka. Budrovka je dobila naziv po prezimenu vlasnika polja «Vela Pazuha» u Velom Grablju Nikoli Budroviću, Miko Moli Lukin, i njegova sina Danka Budrovića, gdje su se uzimali uzorci za znanstvena istraživanja i gdje je uočena ta nova vrsta lavandina.

Od tada se proširila sadnja tog lavandina budući da je davala veće prinose i znatno kvalitetnije ulje.

Dr. Devetak i drugi stručnjaci daju potom opširnije analize pojedinih tipova ulja od lavandina. Kuštrak i Bešić 1975.g. donose najkompetentniju analizu eteričnog ulja od lavandina s Hvara na osnovi fizikalnih, kemijskih i kromatografskih metoda sa zaključkom da se eterično ulje od «budrovke» može koristiti u medicinske svrhe umjesto prave francuske lavande, jer ima sličan kvalitativni i kvantitativni sastav ulja.

Ulje od lavandina se ponajviše upotrebljava u parfumerijskoj industriji, pa na pr., svi vrhunski parfemi sadrže esencije lavande. Također je u upotrebi u medicini gdje se upotrebljava kao antiseptik, blagi sedativ ili sredstvo protiv bolova, a također i u aromaterapiji. Ljekovitost lavande i ulja od lavandina je inače višestruka.

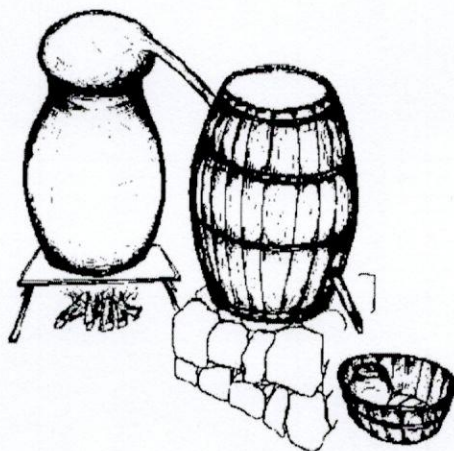
Kod nas je najveći proizvođač ulja od lavandina bilo Velo Grablje.

Starograđanin Ivan Ostojić kao jedan od glavnih proizvođača (maggiori fabricatori) ulja od ružmarina (Quintascenza di Rosmarino) žali se u travnju **1748.g.** hvarskom knezu, koji je u ime vlasti davao odobrenja za tu proizvodnju, da mnogi patvore to ulje. Koliko je bila poznata i značajna proizvodnja ulja od ružmarina na Hvaru vidi se iz dopisa mletačke vlade iz svibnja **1749.g.** u kojima se navodi značajan podatak da se «kvintaesencija» koja se na Hvaru **tradicionalno pravi** bila ranije na velikom glasu (grande riputazione), a koji je sada izgubila zbog patvoritelja. Vlada traži da se onemogući proizvodnja bez dozvole te da joj se dostave dozvole u Veneciju, a da se protiv patvoritelja pokrene postupak. Ovaj važan dokument zorno pokazuje koliki je značaj, tradiciju i renome imalo ulje od ružmarina s Hvara.

P. Nutrizio Grisogono u svojoj knjizi «Notizie per servire alla storia naturale della Dalmazia» Treviso **1780.** navodi kako intenzivna proizvodnja ružmarinovog ulja počinje **1740.** godine kada na tome rade mnogi žitelji Hvara.

Koncem 18.st. spominju se i Brušani koji su proizvodili to ulje, kao Luka Hure i Luka Visković **1775., 1783. i 1785.g.** Iz godine **1796.** ima jedan zanimljivi tekst iz arhiva Hektorović u pohvalu ružmarina i opisa njegovih djelotvornosti koji se sažeto izražava u jednoj rečenici «Posadi ga na svom posjedu i plodovi će se tvog imanja umnožiti, a sav kraj uokolo postati veseo»!

Tijekom 19.st. spominju se i lambici, naprave za destiliranje ružmarinovog ulja te njihovi opisi i nacrti, na koji se način destiliralo sve do suvremene proizvodnje.

Lambik, naprava za destilaciju ružmarinova ulja iz 19. stoljeća

„Seoska blagajna“ je pod upraviteljstvom don Nike Gamulina **1905.** godine izgradila lijepu zadružnu zgradu, sa velikom konobom te dvjema uredskim sobama i velikom dvoranom za skupštine i sastajanje i uređenje „Čitaonice“. Već prije je od istog bila osnovana „Pučka knjižnica“. To je zgrada današnje „Poljoprivredne zadruge“, a godina 1900. ubilježena na vrhu pročelja, akroteriju, označava godinu osnutka „Seoske blagajne“. Lijepo predvorje ispred s gustirnom, povezano s prostorom župne crkve predstavlja lijepo ostvareni arhitektonski ambijent središta mjesta.

U podrumu zadruge bila je potom smještena uljara.

Upornim nastojanjem don Ante Petrića i don Nike Gamulina utemeljena je obnovljena „Ruzmarinska zadruga“ 2. veljače **1902.** godine sa 65 članova. Iako osnovana 1892.g. često se i u stručnoj literaturi navodi kao godina osnutka „Ruzmarinske zadruge“ 1902. godina, što naravno treba uzeti u obzir. Zadruga je ustrojena kao specijalizirana zadruga na demokratskim samoupravnim načelima i imala je svoj statut. Osnovni zadatak zadruge je bio da okuplja skupljače ružmarina, organizira i poboljšava destilaciju ružmarinova ulja i brine o njegovu plasmanu na tržište. Također i drugih grabaljskih poljoprivrednih proizvoda, a osobito se nastojalo na uzgoju pčela i proizvodnji meda.

God. 1902./3. zadruga je izgradila radionicu za destilaciju ružmarinova ulja na Petrori. Iste godine «Ruzmarinska zadruga» nabavlja za ono vrijeme vrlo moderne kotlove za destilaciju ružmarina od njemačke tvrtke Volkmar Hänig & Co. iz Drezdena, **«pa se ta godina može smatrati početkom moderne proizvodnje eteričnih ulja na otoku Hvaru i općenito u Hrvatskoj»** (Devetak 1977.).

Tako se uskoro (1905.) moglo ustvrditi da «Zadruga lipo radi i prinila je već do sada lipe koristi cilom selu». Treba napomenuti da je to bila, kao i «Seoska blagajna», zajednička zadruga za Velo i Malo Grablje.

Bartul Tomičić

18.11.1869. 21.2.1953.

Bartul Tomičić pok. Dinka, zvan «Barba Borte» rođen je u Velom Grablju gdje je i proživio cijeli svoj život. Njegova je zasluga za Velo Grablje i otok veoma velika budući da je bio prvi saditelj lavande na otoku i proizvođač ulja od lavandina nakon čijeg je rada počeo sustavan uzgoj lavande.

Zahvaljujući propagandi, tečajevima i djelovanju prof. A. Bradanovića i ing. F. Tabaina za uzgoj lavande Bartul Tomičić je prvi shvatio značaj tog posla i uporno radeći prvi je u tom smislu ostvario pozitivne rezultate. Naime, barba Borte je 1928. zasadio jednu «motiku» (436 m/2) lavande, a sadnice za sadnju je uzeo od tri grma svoje 90 godina stare lavande iz svoje vale Bortetovih. Bio je uporan, iako su ga neki sumještani ismijavali da sadi «cviće» i «divju travu», te ga nazivali «levandur». Ali on je uporno i marljivo radio i kada je 1928.g. dobio prvu litru ulja od lavandina po izrazito povoljnoj cijeni bio je to pravi početak proizvodnje lavandinog ulja i potom jednog prosperiteta koje je obogatilo selo. Prava francuska lavanda bila je donesena na Hvar s nasada iz Visa, ali je Bartul Tomičić zapazio veliku sličnost ove francuske lavande i domaće lavande koja je bila jača, bujnija i imala više cvijeta, te je po svojoj zdravoj logici zasadio domaću lavandu. Zahvaljujući tome B. Tomičić je postigao vrlo dobru cijenu za ulje od lavandina, što je pokrenulo i ostale poljoprivrednike na sadnju lavande i to one domaće. Tako su Grabljani, a i Brušani, prvi započeli uzgojem lavande i proizvodnjom ulja od lavandina.

Zasluga Bartula Tomičića je u tom smislu nedvojben, budući da znamo za značaj lavande i proizvodnje ulja od lavandina što je kroz slijedeća desetljeća gospodarski preporodilo selo i pokrenulo novi društveni život zajednice.

Ime Bartula Tomičića, barba Borteta ostat će zlatnim slovima zabilježeno u povijesti poljoprivrede Dalmacije.

Literatura:

- D. Božić Bužančić, Tvornica ljekovite i toaletne vodice u Hvaru u prvoj polovici XIX stoljeća. Prilozi povijesti otoka Hvara, V, 1978.
- Z. Devetak, Proizvodnja eteričnog ulja od ružmarina na otoku Hvaru. Hvar u prirodnim znanostima, Zagreb 1977.
- Z. Devetak, Povijest proizvodnje eteričnog ulja od lavandina na Hvaru. Hvarski zbornik, 6, 1978.
- Š. Gizdić, Dalmatinski zadružni prvijenci. Split 2004.
- V. Huljić, Razvoj zadrugarstva na otoku Hvaru. Hvarski zbornik, 5, 1977.
- J. Kovačić, Iz povijesti proizvodnje eteričnog ulja od zimorada (ružmarina) na Hvaru. Periodični izvještaj CZZKB otoka Hvara, 162, 1994.
- S. Krasić, Opis hrvatske jadranske obale u putopisima švicarskog dominikanca Feliksa Fabrija (Schmida) iz 1480. i 1483/84. godine. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 39, 2001.
- K. Petrić, Velo Grablje u 20. stoljeću s rječnikom grabaljskoga govora. Zagreb 2006.

* * *

Grafički urednik: Ivan Zaninović

Tisak: Oxa d.o.o. Split

Naklada: 400 kom

Izdavač:

"PJOVER"
Udruga za zaštitu i revitalizaciju
Velog Grablja, Hvar